

CSEKE PÉTER

PROFESSZOROK PROFESSZORA

Névadó ünnepségre szólít egykori iskolám csengője. Hangját Forrai Tibor homoródszentpáli kollégám telefonhívása is felerősíti: október végén aztán annál fontosabb dolgom ne legyen, minthogy hazaérkezsem huszonkilencedikére. Hiszen aznap magának *László Gyulának* a neve kerül fel az épület homlokzatára.

– Legfőbb ideje – nyugtázom nyomban a nemes szándékot –, de van egy kikötésem...

Mire Tibor barátom egy pillanatra meghökken. És mert hosszú és megpróbáltatásokkal telített évtizedek óta fél szóból is értjük egymást, maga röpteti tovább a benne is régóta fészkelő gondolatot: ne csak a homlokzatra kerüljön ki a Széchenyi-díjas régészprofesszor szellemi védjegye, hanem a homlokok mögé is *bekerüljön* végre annak világtágító jelentése, önértéktudunkat gazdagító értelme.

Amiből máris tudhatom: a távlatépítő 2000. esztendőben a szellemi otthonteremtés újabb korszakához érkeztek a Homoród mentiek.

A hetvenes-nyolcvanas években, a Művelődési Hetek szervezése idején, amikor Imreh István, Faragó József, Demény Lajos, Egyed Ákos (ma valamennyien a Magyar Tudományos Akadémia tagjai) igyekeztek időtállóbbá szőni a Hargita alatti kistáj lakosainak megfoszlott történelmi/nemzeti értékaládját –, mindig magunkon éreztük névadónk számontartó/számunkérő tekintetét. Elsősorban Imreh Istvánnak és Faragó Józsefnek köszönhetően, akik szíves-örömezt idézték szűkebb körünkbe a második világháború utáni időszak értelmiségnevelő műhelyének, a kolozsvári Móricz Zsigmond Népi Kollégiumnak a tanárelnökét. Igaz, nyilvánosan akkor nem beszélhettünk munkásságának össznemzeti jelentőségéről – az Illyés Gyula-i értelemben vett történelemteremtés másoknak volt a privilégiuma; azoké, akik úgy hittek, hogy az idők végezetéig „teremtés előtti sötétségben” tarthatnak bennünket –, de a sűrűn lakott vidék apró településeit bejárva minduntalan *szembejött velünk* az Időből László Gyula. Kikerülhetetlenül. Hiszen a Székelyföld és a Szászföld határvidékén látta meg a napvilágot unitárius székely családban (Kőhalom, 1910. márc. 14.). Gyakorlatias észjárású édesapja Abásfalváról indult a „nemzet napszámósának”, aki zsenge gyermekkorától úgy nevelte Gyula fiát, hogy életre szóló élményévé váljon szülőföldszeretete, az erdélyi történelmi hagyományokhoz való – a tudományművelésben és a művészi alkotómunkában egyaránt eligazító hatását – ragaszkodása... Az esetleges életrajzi adalékokon túlmenően azonban jóval fontosabb volt számunkra az a hatalmas tudásanyag, amelyet ő szerzett meg ró-

lunk, és amellyel ő perelt értünk abban a korszakban is az Idővel – hogy legalább most világosan láthassunk a „teremtés előtti sötétségben”.

Van valami jelképszerű abban: útban hazafelé (Sepsiszentgyörgyre tartott, hogy a Székely Nemzeti Múzeumban megnyissa a Barabás Miklós centenáriumi emlékkiállítás) érte 1998. június 17-én, 89 éves korában Nagyváradon a halál. Amiként abban is, hogy előző este. – a *Bihari Napló* főmunkatársával folytatott sajtóbeszélgetése során egész életpályájára visszatekintve – hosszasan elidőzött gyermekkorának színhelyén.

„Amióta az eszemet tudom – fejtette ki a kiválóan kérdező Szilágyi Aladárnak –, elsősorban magyar őstörténettel, a népvándorlások, a honfoglalás korával foglalkoztam. Köhalom valóban nagy indítás volt, hiszen sziklára épült vára a mai napig látványnak is csoda, és műemléknek is az... Én ott nőttem fel a tövében, szó szerint, hiszen játszótársaimmal jártunk a sziklák közé régészeti ásatások végett. [...] Öt-hat éves koromban vaspálcikákkal kapartam a földet, ahonnan nagyon szép neolitikus cserépanyag került elő, amit később a Nemzeti Múzeumnak ajándékoztam. De nemcsak archeológusi indíttatásom kötődik Köhalomhoz. Igazgató-tanító édesapám és édesanyám jóformán önálló gazdálkodást folytatott, minden odahaza készült, nem beszélve az állattartásról, a disznóölésről, a szappanfőzésről. Szóval gyermekkoromban mindazt átéltem, amiről később megtudtam, hogy az néprajztudomány. Így kerültem a tudományok vonzásába...”

[Az impériumváltozáskor] „édesapám nem volt hajlandó letenni az esküt a román államnak, a magyar iskolát bezárták, őt meg elbocsátották állásából. Felköltöztünk Kolozsvárra, mert meghívták az Unitárius Kollégium elemi iskolájába tanítónak. De néhány hét elteltével kiutasítottak bennünket. Frissen betelepült magyaroknak nem volt ott maradásuk. Két út állt előttünk: vagy visszamegyünk édesapám szülőfalujába, Abásfalvára, vagy kivándorlunk. Nehéz vívódások után az utóbbit választotta. Menekülteként Szolnokon marhavagonban laktunk, a nővéremmel együtt tifuszt kaptam, úgy lefogytam, hogy lötyögött a lábam a cipőben. Újra kellett járni tanulnom. Hosszas nélkülözés után Budapestre kerültünk, társbérletbe. A Kölcsey reálgimnáziumba jártam. Igen szép emlékek fűznek ahhoz az iskolához. Már tizenkét éves korom óta rajzoltam, és tizenhét évesen beíratkoltam Szőnyi István magániskolájába. A mester nem akarta elhinni, hogy »én követtem el« a megmutatott rajzokat, ezért rajztáblát, ceruzát nyomott a kezembe, és az a vázlatom még jobban sikeredett. Nagy tisztelettel viseltem irántában, ő is nagyon szeretett. Meg is írta, hogy egyszer elhoztak hozzá egy gyereket, akit ő nagyon tehetségesnek vélt, nagy jövőt jósolt neki, nagy mestereknél tanult a főiskolán, mindent megkapott, amit megkaphatott, és ... elment régésznek! Azóta – írja Szőnyi – nem mer ítélni a tehetségről, mert nem tudja, kiből mi lesz...” [A beszélgetés teljes szövege olvasható a Kriterion Kincses Könyvtár sorozatban megjelent László Gyula-kötet, a *Számadás népünkről* függelékében – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001. 243–262.]

Forrai Tibor telefonhívása előtt történetesen László Gyula szellemtársának, az Erdélybe magát élete végéig visszaálmódó költőnek, Jékely Zoltánnak az 1981-es esszégyűjteményét tanulmányoztam éppen. Amint továbblapozok a kötetben, egy 1942-es kolozsvári keltezésű írás – *A honfoglaló sírja* – kelti fel óhatatlanul érdeklődésemet. Nem tudom „átugrani” a szöveget, mert ilyen mondatok dobogtatják meg a szívemet: „*Láttuk a honfoglalót.* Ott találták meg az őshazát járt fiatal tudós, László Gyula emberei Kolozsvár alsóvárosában, a Zápolya utca [ma V. Milea] egy hóstáti gazda portájának csűröskertjében, hat-hét méteres emelkedésen, mely valaha a most messze kanyargó Szamos partja volt. [...] Másfél méteres mélységben fekszik a vitéz. Feje hátranyaklott, alsó állkapcsa arasznyira vándorolt el a helyéről, eltúrhatta valami hörcsög vagy valami gyökér. Bal oldalán pirosbarna, hosszú rozsdasáv: finom ívben hajló, négy-öt centiméter széles pengéjű kard. Azon túl, szintén bal oldalán, hatalmas lókoponya s a végtagok csontrészei. A csontok között, rendeltetésének megfelelő helyzetben, egy-egy pénz alakú bronzlemez, négy-öt, rozsdá által megemésztett nyílhegy s egy gyönyörű rovátkos, növényi díszítési bronzkapocs. Így állott hát túlvilági hatalmasságai elé a honfoglaló. Kardja s lova bal oldalán volt: tükörképszerűen; mert hitte, hogy odaát minden folytatódik, s a halál csak annyi, hogy megcserélődnek a dolgok, jobbá lesz a bal s ballá a jobb, s talán azt is, hogy jó lesz a rossz és rossz a jó. Csodálatos »keresztény« lélek volt ez a »pogány«. [...] Mintha [...] odavarázsolt volna bennünket az idők elejére, hirtelen másult alakban állanak előttünk a Kolozsvár környéki dombok. Bűvös kristálygömb az a koponya: aki belenéz, ezeréves titkokat fejteget. [...] »Mavagy«? »Nemvagy«? – találgatom a vitéz nevét. Nem voltál ezer évig, s most újra vagy, újra ezer évig.”

A múlt nem mögöttünk van – hallom évtizedek múltán is Mikó Imre hangját –, hanem alattunk. Azon állunk. S mert történetesen Európa egyik legszebb főtérén sétáltunk, az erdélyi századok „mies”- és „míves” napjainak megszentelésére égbe emelkedő Szent Mihály templom monumentalitását csodáltuk, azóta is az Idő „architektúrájára” gondolok: mélység nélkül nincs magasság sem. Nem tartom kizártnak, hogy Mikó *mély értelmű* megjegyzésének szemléleti alapjául is László Gyula régészeti ásatásai szolgáltak. Hiszen tudjuk, hogy a Zápolya utcai honfoglalás kori temető rész feltárásának befejezése után 1943-ban a kolozsvári főtéren korai magyar sírokat ásatott. És Mikó Imre a közeli – akkor még csendes – Petőfi utcából jövet vagy menet naponta áthaladt azon a helyen, ahol ma Európa arcának egyik „égbekiáltó” sebhelye éktelenkedik.

Kolozsváron írtá – szívesen emlékezett róla a nyilvánosságnak szánt utolsó beszélgetésében is László Gyula – klasszikus értékű munkáját, a *Honfoglaló magyar nép életét*, amelynek 1944 óta öt kiadása jelent meg. Amit már nem írhatott meg a kettős honfoglalás elméletének a kidolgozója, azt tanítványaira testálta. Abban a reményben, hogy életmű-összegző felismerésének a bebizonyítása (vagy akár megcáfolása is!) alapvetően megváltoztathatja a magyar történelemszemléletet.

„Nemcsak kettős magyar honfoglalás volt, hanem két magyar történelem is – rögzítette Szilágyi Aladár magnetofonja. – Az egyik 670 táján kezdődött, és a jobbagyság történetével folytatódott, a másik 895–896 körül, Árpád honfoglalásával kezdődött, és a magyar nemesség történetével folytatódott. Anonymus, egyik legfontosabb forrásunk, világosan megírja, hogy ő a magyar nemesség históriáját vetette papírra. A másik magyar történelem még megíratlan, bár már vannak szép kezdeményezések. A kettő egymás fölött, egymás alatt, egymásra hatva, egymással összekapcsolódva gomolygott egészen 1848-ig, a jobbagyság eltörléséig. Az lett voltaképpen a magyarság keresztlevele. S azóta egybeolvadt, bár még a mai napig kitapintható a két magyar történelem. Nagyon jól tudjuk, hogy népdalaink, például a falusi emberek, a jobbagyutódok dalai erősen keleti színezetűek. Ugyanakkor az úri osztály zenei műveltsége erősen nyugati színezetű. De ugyanígy mindenben: az irodalomban, a költészetben, az építészetben, viseletben is kimutatható ez a két egymás fölötti/egymás alatti, egymást átható történelem. Hát ezt, sajnos, én nem tudom bebizonyítani...”

Aligha szerezhettem volna Imreh István történészprofesszornak valaha is annál nagyobb örömet, mint amikor telefonbeszélgetésünk során megemlítettem, hogy kinek a nevét veszi fel egykori iskolám. Érezhetően átforrósodott a hangja, és arra kért: vigyem el az ő üzenetét is a Homoród mentére. Hiszen a negyvenes években „szoros szomszédsági kapcsolat” alapozta meg barátságukat: együtt dolgoztak az Erdélyi Tudományos Intézetben, a Bolyai Egyetemen, együtt vezették a kolozsvári egyetemi hallgatók Móricz Zsigmond Kollégiumát. Szaktudósként és egyetemi oktatóként is sokat köszönhet ő László Gyulának.

„*A honfoglaló magyar nép élete*” című, 1944-ben megjelent könyvét már doktori értekezésem forrásmunkájaként használtam – hallhatta a névadó ünnepek nagyszámú közönsége. – Módszert, szemléletmódot pedig feledhetetlen beszélgetéseink során jussolhattam. Nem foglалható össze pár szóban egy olyan gazdag életmű, mint az övé, de az bizonyos: a rendtartó ősök múltját kutatva az igazság tisztító tüze mellé invitált, és a szépség értő megbecsülésére is buzdított.

Mindig az *élet teljességére* vágyott, és a múltban is azt kereste. Ugyanakkor a *termékeny bizonytalanság* elvét érvényesítette. Legjobb előadásainak azokat tartotta, amelyeken egy-egy munkája keletkezéséről számolt be hallgatóinak. Azt a habitust sugallva, hogy éljék életüket minél gazdagabban, és ezt a gazdagságot keressék a múltban is. „Nem előírásokon múlik a jó oktatás – érvelt nemegyszer –, hanem a jó oktatókon. A legkitűnőbb reform sem teszi élménnyé a szürke unalom óráit...” Varázslatos egyéniség volt, akinek a szellemi teljesítménye színvonalra kötelez bennünket ma is – mind a kutatásban, mind az oktatásban.

A rá emlékezők egyértelműen ezt az *életességet* emelik ki sokrétű munkásságát elemezve. Így például Starmüller Géza is, akinek az EMKE-díj átadására írt laudációját László Gyula már nem hallgathatta meg 1998. június 19-én Kolozsváron:

„Miben volt ő nagy? Amellett, hogy tudós volt, az összegyűjtött anyag magyarázatában értékesítette, és a leletek mögött meglátta a letúnt idők életformáit is; kutatta, hogyan gondolkoztak azok, akik használták a leleteket. Tehát emberivé igyekezett tenni a régészetet, a tárgyakat idővé-munkává oldani, használat közben figyelni, életet vinni a régészeti anyagba. [...] Mindig ragaszkodott a szülői házban elsajátított erdélyi hagyományokhoz, a székely nép iránti szeretete végigkísérte életét. Előadásainak különös értéke volt, hogy a diákok szinte csodálattal fogadták a művészetről, az ősi magyar hagyományok keletkezéséről és felfedezéséről mondottakat. A nagyközönségnek tartott előadásain a zsúfolt termek mellett még a folyosók is tömve voltak...” (*László Gyula el nem hangzott laudációja*. Művelődés, 1998. 10. 7–10.)

Ahonnán az évezredek megvilágító „kristálygömböket” László Gyula felszínre hozta, alig két „kőhajításnyira” – két autóbusz-megállónyi távolságra – van kolozsvári otthonától. A kegyelmi állapot ajándékaaként hat rám e váratlan ráeszmélés: ennyire közel kerültünk mi térben és időben egymáshoz. A kései felismerés azonban csak fájdalmas hiányérzetemet mélyíti, és tornyosuló adósságaimra figyelmeztet: bár a szándék megvolt bennem, személyesen sosem találkozhattam vele. Hogy tudomást szerezzek/szerezzünk mindarról, aminek úgyszólván ő lehetett egyedüli szellemi birtokosa a Nagy-Homoród mente településtörténeti mélyrétegeit illetően is.

Egyetlen mentségem, hogy a decemberi „forró napokban” áttelepült Beke Györgyöt gyakorta biztattam: használja ki helyzeti előnyét, és erdélyi barangoló könyveinek újraserkesztett budapesti sorozatában ejtse szerét a nemzetközi rangú régészprofesszor székelyföldi kötődései okadatolt bemutatásának is. Beke „újjászületett” impozáns vállalkozása még csak a 3. kötetnél tart (*Az Értől a Kölesérig*. Bp., 2000.), de már ennek is az egyik nagyváradi fejezetében (*Örökmécses*) hangsúlyos szerepet kap a székelyföldi indíttatás meghatározó élménye. Korántsem csak azért, mivel az élete utolsó útján a Székelyföldre tartó László Gyulát történetesen épp Nagyváradon érte a halál. Hiszen a Várad várába temetkező Szent László királyunk örökségének máig világló értelme is voltaképpen a – nagy szentjeink nevét ezer éve őrző – székelyföldi templomok falfestményeiről fénylett föl először előtte.

Halálhíre a magyar szellem nagyjai közül sokakat készített megszólalásra. A költő Nagy Gáspárnál azonban aligha fejezte ki más hitelesebben, amit akkor egy egész nemzet érzett:

*Királyi hitese helyen
Váradon érte a halál
hosszú élet után
Erdély nagy fiát
magyarok minden tudóját
professzorok professzorát
Szent LÁSZLÓ GYULÁT!*

HIVATÁSTUDAT ÉS LELKÉSZI SZOLGÁLAT*

Mottó: Mert a(z egy)házad iránti féltő szeretet emészt; rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak" (Zsolt 69,10)

Főtisztelendő Püspök Úr, nagytiszteletű Tanári kar, kedves teológiai hallgatók, jövődöbeli lelkész kollegák!

Mindenekelőtt hadd mondjam el, hogy köszönöm a megtisztelő felkérést az előadás megtartására. Már az első perctől kezdve tudatában voltam annak, hogy igencsak komoly feladatra vállalkoztam, amikor igent mondtam ennek az előadásnak a megtartására. Meggyőzően és mindenekfelett hitelesen elmondani, hogy a lelkészi szolgálat ebben a mai zürzavaros világban minden nehézsége ellenére szép és megérdemli a lelkésztől a teljes odaadást – bevalom – nem könnyű feladat. Megtanulni a körülményekhez mérten elégedetten élni (Filip 4,11–12), sok sok lemondással jár. Ezek után sejthető, hogy cseppet sem könnyű feladatra vállalkoztam. Komoly kihívásnak tekintetem, miként magát a lelkészi munkát is mindig annak tartottam és tartom ma is. Felelőtlenség lenne részemről könnyelműen beszélni a lelkészi szolgálatról és a hivatástudattal végzett munkáról, amikor maga a hivatás – vagyis a lelkészi szolgálat – sem könnyű, hanem igen komoly áldozatot és hozzáállást követel a mindenkori lelkésztől, a feladat betöltőjétől. Egyébként hadd mondjam el azt is, hogy számomra is óriási haszonnal bírt az előadásra készülés, ugyanis eddigi munkámmal szembesített és egyben önvizsgálatra készítetett.

Hivatástudat és lelkészi szolgálat az előadásom címe. Megpróbálom értelmezni a hivatás, hivatástudat fogalmakat. Először is tisztáznom kell és egyértelműsíteni azt, amiről beszélnem kell. Ízelgetem a hivatás, hivatástudat fogalmat. A hivatás elsődleges értelme valamely foglalkozás, pálya iránti hajlam, elhivatottság. Hivatástudat alatt értem a hivatással járó feladatok odaadó, teljes mértékű és öntudatos felvállalását, valamint felelősségteljes betöltését.

Minden bizonnyal egy dolgot tudnia kell az egyetem padjaiban ülő hallgatónak, és pedig a hivatás kiválasztásától a tanulmányok befejezéséig, aztán a hivatás gyakorlásától a hivatástudattal végzendő munkáig hosszú és nehéz út vezet.

Hogy ne vágjunk egyből a dolgok közepébe, nézzük meg dióhéjban, hogyan is történik mindenekelőtt a pályaválasztás – ugyanis ez döntően fontos –, és hogyan jut el valaki a pályaválasztástól a hivatástudattal végzendő munkáig.

* Elhangzott a teológiai csendesnapokon 2002. február 9-én